

4. Куценко О.Д. Суспільство нерівних . Класовий аналіз нерівностей в сучасному суспільстві: Спроби західної соціології . – Х.: Вид.ц. Харк.нац.ун-ту ім. В.Каразіна. 2000.– 316.
5. Заславская Т.И. Социальная структура современного российского общества // Общественные науки. - 1997. -№ 2. - С. 10-19.
6. Зоткін А. Про соціальні основи українського суспільства: бажане та дійсне /А.Зоткін// Українське суспільство 1992-2008. . Соціологічний моніторинг. Аналітичні матеріали/ за ред. Д.е.к. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2008. –С. 98-156.
7. Kullberg J., Higley J., Pakulski J. Elites, Institutions and Democratization in Russia and Eastern Europe. – Gill G. (ed.) Elites and Leadership in Russian Politics. St. Martin's Press, 1998.
8. Юрген Кокка Границы Европы и идентичность : исторический опыт и вызовы современности / Юрген Кокка. – Москва : РГГУ, 2007. – 38 с.
9. Гидденс Э. Социология / Энтони Гидденс / При участии К. Бердсолл ; пер. С англ. ; изд. 2-е, полностью перераб. И доп. - М. : Едиториал УРСС, 2005. - 632 с.
10. Заславская Т.И. Поведение массовых общественных групп как фактор трансформационного процесса //Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. ВЦИОМ, АНХ при правительстве РФ. - 2000. - № 6. - С. 13-18.
11. Бурдьё П. Социология политики / пер с фр; сост., общ. Ред. И предисл. Н.А. Шматко. М., 1993
12. Бурдьё П. Формы капитала /П.Бурдьё// Экономическая социология.- 2002.- Т.3. №5. С.60-74.
13. Задерквист Я., Бард.А. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. – Стокгольмская школа экономики; спб, 2004.– 252 с.
14. Мертон Р. Связи теории референтных групп и социальной структуры // Метрон Р. Социальная теория и социальная структура. — М., 2006. — С. 428—562.
15. Рахманов О. Власники Рахманов О. Власники великого капіталу як суб`єкт соціально-економічних перетворень в Україні: монографія. – К.: Інститут соціології НАН України, 2012. – 376.
16. Лейн Д. Элиты, классы и гражданское общество в период трансформации государственного социализма // Социология: теория, методология, маркетинг. – 2006.– №3.- С.14-31.

Отримано 30.09.2014 р.

УДК 316.422

Ковтуненко Е.В. °

Київський національний університет імені Т.Шевченка, факультет соціології, кандидат соціологічних наук

ПРОЦЕС СОЦІАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МОДЕРНІЗАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ

В руслі модернізаційної парадигми під трансформацією розуміють розвиток суспільства від традиційного до модерного. Суспільство, що розглядається як система, на його шляху в модерн прийнято розділяти на чотири функціональні підсистеми: економічну, політичну, соціальну та культурну. Модернізаційними теоріями підкреслюється тісний взаємозв'язок між економічним розвитком та демократизацією.

Ключові слова: соціальна трансформація, модернізація, парадигма, соціальні зміни

В русле модернизационной парадигмы под социальной трансформацией понют развитие общества от традиционного до модерного. Общество на его пути в модерн принято разделять на четыре функциональные подсистемы: экономическую,

политическую, социальную и культурную. Модернизационными теориями подчеркивается тесная связь между экономическим развитием и демократизацией.

Ключевые слова: социальная трансформация, модернизация, парадигма, социальные изменения

In the river-bed of modernisation paradigm under social transformation понієм development of society from traditional to modern. Society on his way in a modern it is accepted to divide into four functional subsystems: economic, political, social and cultural. Modernisation theories are underline close connection between economic development and democratization.

Keywords: social transformation, modernisation, paradigm, social changes

Актуальність. Для характеристики змін, що відбувалися в різних суспільствах, науковцям не вистачало усталеного понятійно-категоріального апарату. Так до наукового апарату багатьох соціальних наук було введено термін “соціальна трансформація”.

Не дивлячись на те, що сьогодні поняття соціальні трансформації вже увійшло в понятійно-категоріальний апарат багатьох соціальних наук, в українській соціології воно розглянуто досить поверхово. Переважна більшість розробок у цьому напрямі торкається моніторингових досліджень соціальних трансформацій. На сьогоднішній день можна з впевненістю сказати, що в українській соціології не існує будь-якої завершеної розробки теорії трансформаційних процесів. **Метою** даної статті є розгляд соціальної трансформації через призму модернізаційної парадигми.

“Соціальні трансформації” як процес та наукове поняття досить детально в останні десятиліття розглядається західними вченими. Відомі з цього приводу роботи Вольфганга Меркеля, Александра Отта, Райнера Лінднера, Норберта Вуннера, Джузеппе ді Ральма, Філіпа Шніттлера, Клауса фон Байме, Гуїллермо О`Донелла, Вольфганга Цаффа, Баррінгтона Мура, Вільгельма Блейка та багатьох інших.

В області соціології одним з перших почав розглядати проблеми соціальних трансформацій Вільгельм Блейк. Він вважав, що поняття «революція», «інтеграція» втратили свою гостроту та не можуть більше слугувати для позначення процесів, що відбуваються в Східній Європі. Тому Блейк одним з перших пропонує розглядати поняття «соціальні трансформації» як основне при аналізі всього комплексу змін в цих країнах. Під трансформацією він розуміє радикальну зміну системи, яка пов'язана з заміщенням централізованої економіки економікою ринкового типу, з заміною диктатури однієї партії демократією, з переходом від авторитаризму до плюралістичного суспільства. В даному визначенні автор не розкрив суті поняття «радикальна зміна системи» та не означив чим це поняття відрізняється від «нерадикальної зміни системи». Таке визначення соціальної трансформації була однією з перших спроб якимось чином проаналізувати нову соціальну реальність.

На сьогоднішній день в західній літературі поширені три типи визначень поняття «соціальні трансформації». Одним з таких визначень є просте ототожнення трансформації зі всіма формами соціальних змін. Через мовну та аналітичну неточність це визначення часто залишається поза увагою науковців. Досить широко відоме та точно визначене поняття трансформації в економічній науці, де під соціальною трансформацією розуміють введення ринкової економіки, точніше перехід від минулого планового типу економіки до ринкового

типу. В політології прийнято визначати поняття «соціальна трансформація» як зміну системи, а точніше перехід від одного типу системи до іншого. Саме таким визначенням користуються найчастіше західні політологи в ході аналізу змін в Центральній та Східній Європі.

В наш час в західній соціології існують вже декілька парадигм, в полі зору яких знаходяться трансформаційні процеси. Загалом таких парадигм можна виділити чотири: модернізаційна парадигма, структураліська, актортеоретична та культураліська.

З цих чотирьох парадигм найкраще розвинена на сьогоднішній день модернізаційна, яка щільно пов'язана з системною теорією. Для модернізаційної парадигми типовим уявленням про суспільство як про певну соціальну систему, якій притаманні процеси модернізації.

Поняття модернізації займає центральну позицію в модернізаційній парадигмі. Модернізація в широкому значенні – це не просто “становлення сучасності”, це насамперед процес міжнародної соціалізації, тобто процес надбання рис, властивих розвинутих цивілізованим країнам. Взагалі модернізацією в її найширшому значенні можна називати процес, при якому старі елементи замінюються новими.

В соціологічному сенсі під модернізацією розуміють процес, в якому соціальна структура отримує елементи, що не були їй досі притаманні, та втрачає те, що раніше характеризувало цю соціальну структуру. Модернізацію можна охарактеризувати не тільки як процес зміни технологій, техніки та виробничої структури, а насамперед як зміну ціннісних орієнтацій, норм і т.п.

Найчастіше модернізацію уявляють як: по-перше, прогрес, тому що сучасні елементи розглядаються найчастіше як дещо краще, новіше, ніж старі; по-друге, еволюцію, бо модернізаційним процесом зачіпаються тільки певні необхідні елементи (наприклад, демократизація в політиці), які до того ж не враховують етнічного фактору, тому що модель соціальної структури сучасного (модерного) суспільства переноситься та використовується незмінною для суспільств, що трансформуються. Обидва ці досить поширені уявлення про модернізацію не зовсім відповідають реальності. Досить складно зараз однозначно оцінити нові елементи, які привносяться модернізаційним процесом в суспільство, в якому відбуваються трансформативні зміни. Часто виникає питання, чи завжди ці елементи, що отримують в західних суспільствах позитивну оцінку, будуть позитивне навантаження в іншій соціальній системі? Досвідом доведено, що не завжди. Й тут велику роль грає саме етнічний фактор. В суспільство, що має власну історію, власні специфічні традиції, моральні норми, менталітет, неможливо механічно перенести модель соціальної структури та соціальних інститутів, що сформувалася в високорозвинених країнах Заходу. Ще все нове, запозичене ззовні може сприяти не тільки покращенню чи вдосконаленню суспільства, а, навпаки, його руйнації. Елементи, які при певних умовах вважалися традиційними, сьогодні можуть набувати ролі агентів модернізації. Наприклад, в Україні сьогодні підвищується значимість української мови, традицій, звичаїв, які завжди належали до традиційних елементів, а зараз сприяють модернізаційним процесам. Дуже важливим є врахувати всі етнічні характеристики суспільства та “імплантацію” нових елементів проводити з врахуванням фактору часу, тобто визначити на якому етапі розвитку знаходиться

певне суспільство, ступінь розвитку в ньому демократії, ринкових відносин і т.п. Отже, форми, темпи, методи, цілі модернізації повинні залежати від специфіки окремої країни.

В руслі модернізаційної парадигми під трансформацією розуміють розвиток суспільства від традиційного до модерного. Суспільство, що розглядається як система, на його шляху в модерн прийнято розділяти на чотири функціональні підсистеми: економічну, політичну, соціальну та культурну. Модернізаційними теоріями підкреслюється тісний взаємозв'язок між економічним розвитком та демократизацією. Досить великою кількістю емпіричних досліджень підтвержена ця тісна кореляція між економічним розвитком та рівнем демократизації в країні. Так, переважна більшість цих досліджень стверджує, що соціоекономічний прогрес спричиняє введення та консолідацію демократії; наслідком економічного розвитку є також зміна соціальної структури суспільства. Модернізаційну теорію досить часто критикували за те, що вона не ставила в центр уваги політичні інституції, їх виникнення та трансформацію, а концентрувала свою увагу на взаємозв'язках та ефективності ринкового механізму.

Сильні сторони модернізаційної концепції розглядалися одним з найвідоміших теоретиків цього напрямку німецьким соціологом Вольфгангом Цапфом. Він розглядав трансформацію як один з типів модернізації. Цапф говорить, що під модернізацією в соціальних науках розуміють: по-перше, секулярний процес з часів індустріальної революції; по-друге, різносторонні наздоганяючі процеси недостатньо розвинених суспільств; по-третє, зусилля розвинених суспільств через інновації та реформи підтримувати відповідний ступінь розвитку. Цапф вважає, що трансформація в цьому випадку була б специфічним типом другої групи модернізаційних процесів. Трансформація (за Цапфом) – це «перехід від диктатури чи авторитарної системи до демократії та від планової чи командної економіки до ринку» (6, 472). Цей перехід, як говорить німецький соціолог, буде усвідомленою ціллю еліти та всього населення; успішне завершення цього переходу повинно призвести до значного покращення стану більшості населення. Це уявлення, що трансформація може бути наздоганяючою модернізацією в плані глибоких та швидких змін, цілі яких є усвідомленими, діє для багатьох посткомуністичних країн. Але таке визначення, як вважає В.Цапф, діє не для всіх цих суспільств. Якщо «крах модернізації» вже досить непогано вивчений (особливо на прикладі Латинської Америки) в класичній теорії модернізації, то «крах трансформації» в масштабах колишнього Радянського Союзу взагалі не був прорахованим. Після такого визначення трансформації як наздоганяючої модернізації соціологи почали шукати альтернативні моделі. Наприклад, як зазначив один з основних опонентів В.Цапфа Девід Штарк, існує дуже багато шляхів трансформації, бо крах соціальної системи не відбувається у вакуумі, а залишаються старі зв'язки, старі соціальні інститути і т.д. Тому, як вважає Штарк, потрібно визначати категорію трансформації та її завдання для кожної з країн.

Модернізаційна парадигма взагалі та концепція Вольфганга Цапфа зокрема вже в 60-ті роки двадцятого століття жорстко критизувалися оппонентами цієї теорії. Вважалося, що «вестернізація» чи «американізація» радянської, китайської, кубінської та інших систем може призвести до небезпечних конфліктів в міжнародній політиці. До того ж, як вважали критики, не можливо було б

прорахувати всі наслідки модернізації, можливі ланцюгові реакції й т.п. Але, як підкреслює В.Цапф, мова йде не про просту “вестернізацію”, а про проходження певних незворотних стадій - спочатку економічної, потім політичної та суспільно-культурної модернізації. Наступним важливим напрямком розвитку суспільства Цапф вважає екологічний ринковий механізм, що може розвинути тільки в модернізованих соціальних системах. Цапф шукає альтернативи модернізаційної теорії, які б змогли надати схему переходу до ринкової системи, враховуючи при цьому всі “незаплановані” ефекти модернізації та прогнозуючі всі можливі конфлікти. Звертаючись до теорій стагнації, різних варіантів марксизму і т.д., він не знаходить переконливої альтернативи модернізаційній теорії.

Недивлячись на критику зі сторони опонентів, Цапф вважає, що якісь певні переконливі альтернативи модернізаційній теорії запропоновані не були й інші парадигми не конкурують з нею, а являються для неї джерелом ідей.

В науці залишається відкритим питання про відношення модернізації та соціальної трансформації. Досить багато авторів не вбачають ніякої різниці в цих термінах та використовують їх як синоніми. Дуже популярна на Заході модернізаційна парадигма тісно пов'язує ці поняття. В руслі цієї парадигми під трансформацією розуміють розвиток суспільства від традиційного до модерніського. Відомий прихильник модернізаційної парадигми В. Цапф вважає, що трансформація – це один з трьох видів модернізації, й являє собою різносторонні наздоганяючі процеси недостатньо розвинених суспільств.

Логічне розмежування та аналіз цих понять представлений вітчизняним соціологом С.Катаєвим. Він вважає обидва терміни універсальними, але термін «трансформація суспільства» не припускає векторів напрямку змін і зручний лише для використання в тих випадках, коли зміст змін чітко не визначений: чи мають вони прогресивний чи регресивний характер, є свідченнями кризи чи виходу із скрутного становища і т.п.

Висновки. Якщо соціальна трансформація дефінується як ціленаправлені перетворення, що проводяться «зверху» та мають певного керівника чи соціального технолога, то в такому випадку зміст самих змін теоретично повинен бути чітко визначеним, повинні бути визначені цілі та сконструйована певна ідеальна модель майбутнього суспільства. Мабуть, потрібно погодитися, що обидва терміни «соціальна трансформація» та «модернізація» є універсальними й за змістом вони досить схожі. Але їх не потрібно розглядати як синоніми. Соціальна трансформація – це тотальна перебудова всього суспільства, тоді коли модернізація відповідає лише за введення нових соціальних інститутів, що копіюються з західних країн та адаптуються до умов певного суспільства. Модернізацію, мабуть, можливо порівняти з поступовою еволюцією, тоді коли трансформація приховує в собі елементи й революції, й еволюції, й реформи.

Список використаних джерел

1. Российская социологическая энциклопедия. /Под общей ред. Г.В. Осипова – М.: Издательская группа Норма-Инфра. М, 1999. – 672.
2. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. /Уклад.: В.І.Волович, В.І.Тарасенко, М.В.Захарченко та ін.; Під заг. ред. В.І.Воловича. – К.: Укр. Центр духовн. Культури, 1998. – 736 с.
3. Матвиенко В.Я. Социальные технологии./ В.Я. Матвиенко - Киев. Українські пропілеї. 2000. – с.484.
4. Штомпка П. Социология социальных изменений. / П. Штомпка - Москва , институт «Открытое общество», 1996.
5. Яценко Н.Е. Толковый словарь общественных терминов./ Н.Е. Яценко -С-П, изд.”Лань”, 1990.

6. Zapf, Wolfgang. Modernisierung und Modernisierungstheorien./ Zapf, Wolfgang. - Berlin, 1990.
7. Zapf, Wolfgang. Modernisierung, Wohlfahrtsentwicklung und Transformation./ Zapf, Wolfgang. - Berlin, 1994.
8. Zapf, Wolfgang. Modernisierung moderner Gesellschaften./ Zapf, Wolfgang. - Frankfurt am M., 1991.
9. Merkel, Wolfgang: Systemtransformation: eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung. Leske + Budrich Opladen 1999.
10. Sandschneider, Eberhard: Stabilität und Transformation politischer Systeme. Stand und Perspektiven politikwissenschaftlicher Transformationsforschung. Leske + Budrich Opladen 1995.
11. Thomaß, Barbara / Tzankoff, Michaela (Hrsg.): Medien und Transformation in Osteuropa. Wiesbaden 2001.

Отримано 05.09.2014 р.

УДК 316.322

Вдовиченко М.О. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, аспірант

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАТУСУ АГЕНТІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СОЦІОЛОГІЇ ПОСТМОДЕРНУ

В статті досліджені концептуальні особливостей пізнавальної стратегії ідентифікації в соціології постмодерну функціонального статусу інститутів сім'ї, освіти та ЗМІ як провідних агентів соціалізації особистості.

Ключові слова: соціалізація, агенти соціалізації, глобалізація, соціальні зміни епохи постмодерну, соціологія постмодерну

В статье исследованы концептуальные особенности познавательной стратегии идентификации в социологии постмодернизма функционального статуса институтов семьи, образования и СМИ как ведущих агентов социализации личности.

Ключевые слова: социализация, агенты социализации, глобализация, социальные изменения эпохи постмодерна, социология постмодерна

In this article are investigated the conceptual peculiarities of the postmodernist's sociological approach which used for identification and explanation of the functional status of the agents of the personnel socialization including social institutions such as family, education and media.

Keywords: socialization, socialization agents, globalization, postmodern social changes, sociology of postmodernity

Актуальність теми даної праці обумовлена радикальними соціальними мінами глобального характеру, які спричинюють формування між людьми якісно нових взаємодії, комунікацій та способів трансляції досвіду. Ці зміни сучасні суспільствознавці пов'язують з початком нової епохи - епохи постмодерну. Вважається, що епоха постмодерну являє собою особливий період історичного розвитку людства, для якої характерно інтенсивне зростання невизначеності багатьох соціальних реалій. Стають очевидними прояви, пов'язані з випадковістю, багатоваріантністю і альтернативністю. В таких умовах соціалізація особистості набуває нових форм та рис, в таких умовах відбуваються зміни функціонального статусу агентів соціалізаційного впливу.